

Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjaerddyk

© Foto Atse Bruin

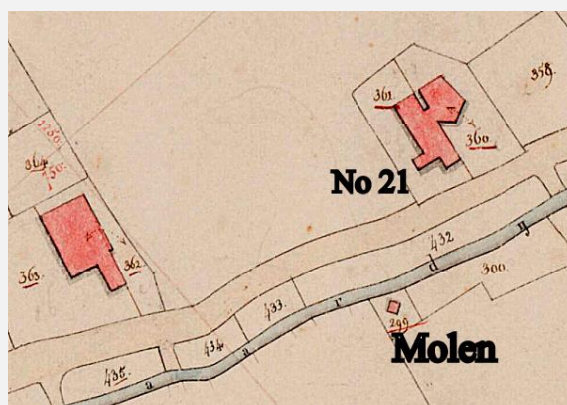
Het gemaal aan de Tsjaerddyk

In 1511 is Goffa Renckaz boer aan de Tsjaerddyk (nu nr. 21) en wordt een stuk land ten zuiden van de boerderij, “ in die Meeren” (it Marlân), als volgt beschreven:

*Item III ponden hoijland , leggende buijten dick , die noerdereijnd lopt op an Goffa grasland , die swdereijnd lopt **in die hol**.*

Hol betekent “ laag moerasland “ en dit land kan, zonder bemalen te worden, alleen maar als hooiland gebruikt worden. Nadat in 1533 de eerste Friese waterschappen werden opgericht, heeft men hier dan ook een molen gebouwd die het water uit het laaggelegen moerasland land omhoog naar de Tjaardvaart brengt.

In 1832 staat er een spinnenkopmolen op de kadaster kaart aan de zuidzijde van de Tjaardvaart schuin tegenover de boerderij op nr. 21 (waarvan nu alleen het voorhuis nog staat)

Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjaerddyk

Deze molen bemaalt maar een gedeelte van het Marlân. Van de molen is helaas geen foto. Hij wordt in de notariële akte de “Zwarte Molen” genoemd en kan ongeveer 65 hectare bemalen.

De molen zou er kunnen hebben uitgezien als de zwarte spinnenkopmolen aan de Witmarsumervaart bij Bolsward.

foto Atse Bruin

Om het gebied tussen het “Hart” en Folsgeare te kunnen bemalen, staan er drie molens.

Molenkaart

Molen 1 is een kleine spinnenkop die ongeveer 20 hectare bemaalde. Deze stond tegenover de boerderij op Tsjaerddyk 17.

Molen 2 is de eerder genoemde “Zwarte Molen”.

foto Tresoar

Een spinnenkopmolen is een kleine windmolen met een vlucht (lengte van twee wieken samen) van ongeveer 8 tot 15 meter. Hij is geschikt voor de bemaling van kleine polders. Door de eenvoud van de molen is hij makkelijk te bedienen. De kop (bovenhuis) met daaraan de wieken, kan horizontaal draaien waardoor de kop met het wiekenkruis zodanig gedraaid kan worden dat de wieken het beste de wind kunnen vangen. De vierkante- of achtkantige ondertoren (onderste deel)

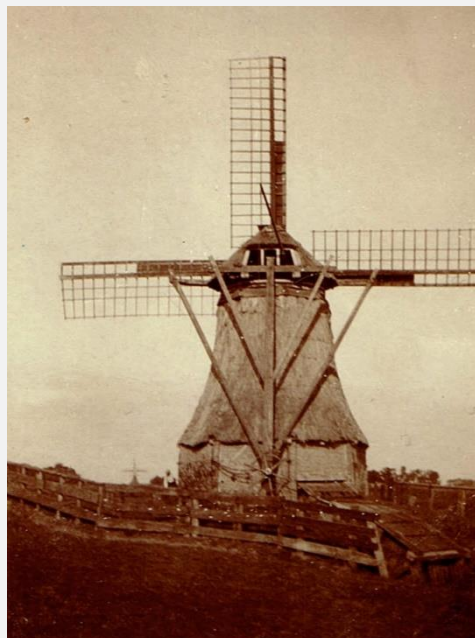
Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjaerddyk

staat vast. Door een holle koker loopt de koningsspil van de kop naar de ondertoren, waar de overbrenging zit naar de vijzel of het scheprad.

Molen 3, de “Grootte molen”, is een achtkante bovenkruier. Deze bemaalt ongeveer 80 hectare. De molen stond tussen Tsjaerddyk 29 en 31.

foto: archief Feike Boschma

In 1926 wordt het waterschap 't Marlân opgericht. Dit waterschap van ruim 800 hectare is verdeeld in drie bemalingskringen waarvan de kring Folsgeare 395 hectare groot is. Het waterschap laat door architect A. Hoekstra uit Sneek een gemaal ontwerpen. Dit elektrische gemaal wordt gebouwd op de plek waar de zwarte spinnenkopmolen stond en wordt in 1927 in gebruik genomen. De twee andere molens zijn hiermee overbodig geworden en verdwijnen uit het landschap. De installatie van het nieuwe gemaal bestaat uit een elektrisch aangedreven schroefpompje. Het gemaal heeft een vierkant grondplan en is opgetrokken in

steens metselwerk van geelbruine baksteen in staand verband. Aan drie zijden bevindt zich een stalen raam met roeden verdeling. Aan de voorzijde bevindt zich een houten deur. Het gemaal wordt afgedekt door een tentdak met rode Friese golfpannen en een ventilatiekap in de nok.

foto Atse Bruin

Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjærddyk

Het schoonmaken van de water toevoer.

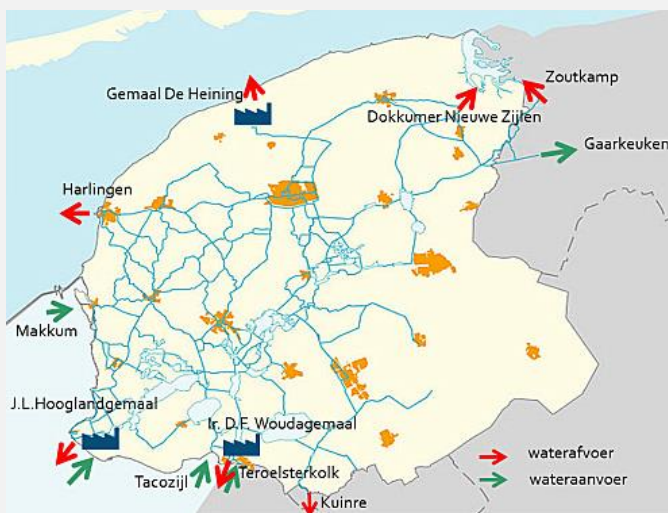
foto archief DB

Het water uit het Marlân wordt door het gemaal omhoog gepompt naar de Tjaardvaart die het Friese boezempeil heeft.

De Friese boezem is het aaneengesloten stelsel van meren, kanalen en vaarten in Fryslân met een vast streefpeil van -52 cm N.A.P. Bij besluit van 23 november 2021 heeft het Algemeen Bestuur van Wetterskip Fryslân een revisiepeilbesluit van de Friese boezem opgesteld en blijft -52 cm N.A.P gehandhaafd.

Overzicht Friese Boezem met belangrijkste aan- en afvoermiddelen. Het gemaal aan de Tjaardvaart is een klein radertje in dit grote geheel.

Illustratie uit Revisiepeilbesluit Friese Boezem van Wetterskip Fryslân

De Tjaardvaart is rond 1927 nog een breed vaarwater dat ook door de scheepvaart werd gebruikt

LC 27-05-1927

STREMMING - SCHEEPVAART.

Het BESTUUR van het waterschap „de Schorwolder en Morrahemmen” maakt bekend, dat de scheepvaart in de Tjaardvaart vanaf 30 Mei tot en met 11 Juni o.k. is GESTREMD. Vanaf laatst genoemden datum kan deze vaart gedurende twee maanden alleen met vaartuigen kleiner dan zeven ton worden bevaren.

Het bestuur voorn.:
K. BREEUWSMA, voorzitter.
A. HOEKSTRA, secretaris.

Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjærddyk

In voorgaande eeuwen werd de Tjaardvaart, in 1781 nog “ Oud Vaart ” genoemd, door te slatten opgehouden voor de scheepvaart.

LC 25-08-1781

DAar word gepraesenteert by de Minstaanneemende te besteede: Het Slatten van circa duizend Roeden Vaart, lopende van Folsgeare af tot aan Nieuwland de Oud Vaart genaamd. Wie hier aan gadinge heeft, kome op Zaterdag den 1 September 's morgens praecys om 10 Uur te Folsgeare; zullende de besteedinge by de Vaart langs geschieden.

Daer word gepraesenteert by de Minstaanneemende te besteede: Het Slatten van circa duizend Roeden Vaart, lopende van Folsgeare af tot aan Nieuwland de Oud Vaart genaamd.

Wie hier aan gadinge heeft, kome op Zaterdag den 1 September's morgens praecys om 10 Uur te Folsgeare; zullende de besteedinge by de Vaart langs geschieden.

In 1858 wordt de vaart de Tjaarddijkster opvaart genoemd.

V A A R T S L A T T I N G.

Op Dingsdag den 29 Junij 1858, des voormiddags ten 11 ure, zal in het Gemeentehuis van Wijmbritseradeel, bij inschrijving en opbod, in het openbaar worden aanbesteed:

Het slatten van de Tjaarddijkster Opvaart, loopende van af de Bolswarder Vaart tot aan het Brugje in de Buurt te Folsgeare, ter lengte van 3910 ellen.

Het bestek van die slatting zal ter lezing liggen in het Gemeentehuis voornoemd en ten huize van E. G. Couperus te Folsgeare, van af Donderdag den 17 Junij 1858, terwijl de aanwijzing in loco zal plaats hebben op den dag vóór de aanbesteding, te beginnen des voormiddags ten 9 ure in het dorp Folsgeare.

LC 15-06-1858

Van de Tjaardvaart is nu niet veel meer overgebleven dan een smal slootje en dit zal, als er niets gebeurt, verder dicht groeien.

foto: Atse Bruin

In 1979 wordt het waterschap 't Marlân opgeheven en gaat het over in het nieuwe waterschap “ De Middelsékrite ”.

LC 08-02-1991

Ruilverkaveling Wymbrits haalt ruime meerderheid

Dorpscanon van Folsgeare

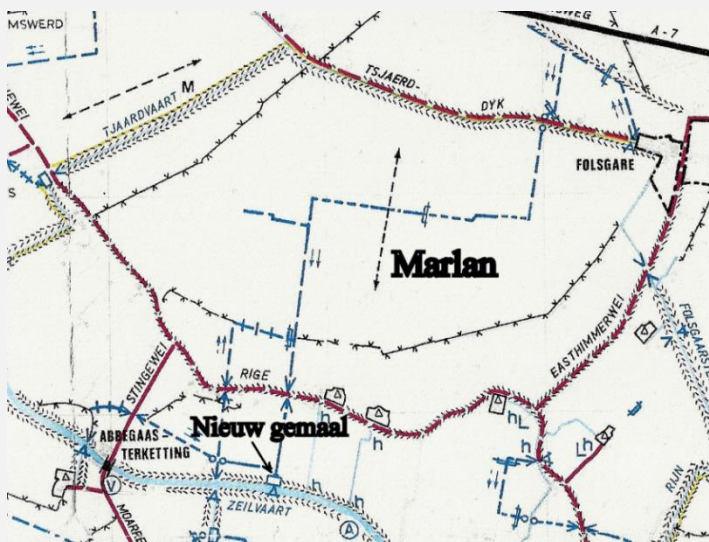
Het gemaal aan de Tsjærddyk

Johan van der Wal uit Folsgeare, voorzitter van de landinrichtingscommissie, die maar liefst dertien jaar naar de dag van gisteren toewerkte, verbaasde zich over de rust waarmee het ontwerpplan uiteindelijk door de stemming kon worden geloodsd: „Wy hawwe hjir nea ynstjoerde stikken as aksjegroepen sjoen. Dat hat op oare plakken wol oars west. Wy hoege ús as kommisje net op't boarst te slaan, mar we binne wol tige bliid mei it fertrouwen dat dit plan kriget.”

7 december 1991 wordt in IJlst de “ruilverkaveling Wymbritseradiel” aangenomen. Hieronder valt ook het gebied het Marlân waar het gemaaltje aan de Tjaardvaart staat.

In 1992 overlijdt Johan van der Wal, boer op Carpe Diem, voorzitter dorpsbelang Folsgeare en sinds 1987 voorzitter van de ruilverkaveling Wymbritseradiel.

Postuum wordt het eerste nieuwe gemaal van de ruilverkaveling bij Atseburen, aan de Ald Rien, naar hem vernoemd.

Kaart ruilverkaveling 1990
Archief: Siep van der Velde

In het kader van de ruilverkaveling laat het waterschap in het Marlân ter vervanging van o.a het gemaal aan de Tjaardvaart bij Tjaerddyk 21, een nieuw gemaal met een grotere capaciteit aan de Rige bij de Bolswardervaart neerzetten.

Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjaerddyk

Het bestaan van de gebouwtjes is eindig. Met dank aan de technische vooruitgang worden de oudste pomphuisjes, die veelal tussen 1920 en 1930 zijn opgetrokken, meer en meer overbodig. Een nieuw computergestuurd gemaal kan immers met gemak het werk van vijf oude aan. Vooral in ruilverkavelingen sneuvelen ze bij bosjes. In het landinrichtingsgebied Wymbritseradeel zal het landschap bijvoorbeeld de komende jaren van zeker twintig gemaaltjes afscheid moeten nemen.

De capaciteit van de oude gemalen is te klein en de gebouwtjes zijn aan vervanging toe

LC 23-02-1994

Nieuw gemaal, gebouwd in 1996, aan de Bolswardervaart met het bemalingsgebied het “ Marlân “

foto: Fotograaf onbekend / zie site NGS

Het waterschap “De Middelsékrite “ gaat in 1997 over in het waterschap “Marne-Middelsee”.

Het gevolg van het nieuwe gemaal aan de Bolswardervaart is dat de twee gemalen aan de Tsjaerddyk overbodig worden. Het waterschap wil in 2002 af van zijn onroerend goed dat niet meer in gebruik is. Daaronder valt ook het gemaal bij Tsjaerddyk 21. Feike van der Velde leest in de krant dat het gemaaltje gesloopt zal worden. Bertus Walsma, voorzitter van dorpsbelang, vraagt het waterschap of er mogelijkheden zijn om het gemaaltje aan de Tsjaerddyk te behouden. De penningmeester van dorpsbelang, Teerdze Lanting, stelt vast dat er geen financiële middelen zijn om het gemaal te onderhouden.

Toch krijgt dorpsbelang de sleutel, een hardstenen herinneringsplaquette van de toenmalige ‘Heren in het bestuur’ en een aanmaakplaquette van messing van de fabrikant van de motor van het gemaal.

Na de overdracht wordt het gemaal opgeknapt, worden kapotte ruitjes vervangen, wordt een nieuwe deur geplaatst en het nodige verfwerk gedaan. Het is een stil monument dat minimaal zal worden onderhouden.

In 2004 worden alle waterschappen in Fryslân onder gebracht in een nieuw waterschap “Wetterskip Fryslân “ en dit waterschap draagt in 2008 het gemaal over aan de “Stichting Waterschapserfgoed”.

Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjaerddyk

Bertus Walsma is met pensioen gegaan en heeft aangeboden om het perceel van het gemaaltje te maaien, vrij van onkruid te houden en erop toe te zien dat het gebouw goed onderhouden blijft. Hiervoor heeft hij van het Wetterskip een trimmer en brandstof gekregen. De verrotte erfafscheiding met het land van Jillings zal nog worden vervangen.

De toegang naar het gemaal gaat over het land van deze Jillings, waardoor het helaas niet vrij te bezichtigen is. Bertus wil graag dat de rietkraag ingekort wordt zodat het gemaal vanaf de Tsjaerddyk beter zichtbaar is.

foto: Atse Bruin

Het doel van de Stichting Waterschapserfgoed:

Friesland stond vroeger vol met oude windwatermolens die het water uit de polders maalden om het land droog te houden. Moderne gemalen, die niet meer afhankelijk zijn van de wind, hebben deze karakteristieke molens overbodig gemaakt. Veel van deze molens zijn teloor gegaan door de tand des tijds.

De Stichting Waterschapserfgoed heeft een aantal windwatermolens weten te behouden. De Stichting is ook eigenaar van enkele bijzondere oude gemalen en andere waterstaatkundige werken die gerestaureerd zijn. Daarnaast probeert de Stichting sommige objecten een nieuwe bestemming te geven.

Met steun van Wetterskip Fryslân en andere overheidsinstanties slaagt de Stichting er in om deze prachtige objecten voor de toekomst te bewaren. Zo blijft de geschiedenis van het waterbeheer in het Friese landschap zichtbaar en tastbaar.

foto Atse Bruin

Dorpscanon van Folsgeare

Het gemaal aan de Tsjaerddyk

Colofon

Tekst: Atse Bruin

Bewerking: Wytske Heida

Foto's: Atse Bruin, archief Feike Boschma, archief Siep van der Velde, archief dorpsbelang Folsgeare, Tresoar

Krantenartikelen : Leeuwarder Courant

Kaartjes: Kadaster, Molenkaart

Disclaimer: Voor alle foto's geldt, dat er zorgvuldig is uitgezocht wie de eigenaar is en is toestemming gevraagd en gekregen voor gebruik in dit venster. Vensters over personen zijn geplaatst na feedback met betrokkenen. Mocht er desondanks iets niet correct zijn, gelieve de redactie te informeren.